

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

БОДАКОВСЬКИЙ Володимир Юрійович

УДК 336.77 : 338.45 (477)

**УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РЕСУРСАМИ НА ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів - 2006

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент

Коваленко Віктор Миколайович

доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту

Львівського національного університету

імені Івана Франка.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Корнєєв Володимир Вікторович,
заступник завідувача відділу досліджень розвитку та
регулювання фінансових ринків
державної установи “Інститут економіки та
прогнозування НАН України”;

кандидат економічних наук, доцент
Біла Ольга Григорівна,
професор кафедри фінансів і кредиту
Львівської комерційної академії.

Провідна установа: Київський національний економічний університет
МОН України, кафедра банківської справи.

Захист відбудеться “6” жовтня 2006 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.154.02 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата в Інституті регіональних досліджень НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту регіональних досліджень НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

Автореферат розісланий “___” вересня 2006 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

І. З. Сторонянська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах побудови в Україні ринкової економіки забезпечити на практиці високі темпи розвитку підприємств можливо лише за умови ефективної системи управління кредитними ресурсами, тобто формування такого механізму, який би оптимізував фінансовий ефект від залучення кредитних ресурсів. Крім того, він є важливою складовою фінансово–кредитного механізму країни, має свою власну сферу функціонування, свій сегмент ринку. Це означає, що його формування та управління протікають у контексті економічних, соціальних та політичних процесів країни та покликані їм сприяти. У процесі розбудови в Україні економічної системи соціально–ринкового спрямування відбулася, на жаль, фрагментна перебудова її окремих елементів, що не дозволяє економіці країни розвиватися на повну потужність. Промислові підприємства залишаються недостатньо трансформованими, особливо у сфері управління кредитними ресурсами і потребують модернізації відповідно до вимог сьогодення з метою подальшого якісного зростання економіки України. В першу чергу, необхідно змінити специфіку управління кредитними ресурсами підприємств з метою підвищення ефективності їх використання. Кредитні ресурси – важливе джерело економічного зростання, а кредитний механізм підприємств – сукупність методів, прийомів та способів, за допомогою яких забезпечується останнє.

Проблеми залучення та використання кредитних ресурсів досліджувалися багатьма вітчизняними та іноземними вченими. Значний внесок в розвиток теорії та практики функціонування кредитного механізму внесли такі вчені як: У. В. (Білл) Адамс, І. Балабанов, О. Біла, А. Бірман, І. Бланк, М. Бромович, І. Бушуєва, Ю. Вавілов, О. Васюренко, Ю. Воробйов, В. Галіцин, І. Гуцал, В. Дяченко, А. Кириченко, М. Кирилов, В. Коваленко, О. Ковалюк, М. Козоріз, В. Корнєєв, М. Крупка, О. Лаврушин, А. Мороз, К. Павлюк, В. Попович, А. Поддєрьогін, В. Радіонова, М. Савлук, О. Терещенко та інші. Поряд з тим, ще багато питань залишаються невирішеними: в частині довгострокового залучення кредитних ресурсів та формування кредитної політики підприємств, не розроблені у достатній мірі теоретичні основи та практичні рекомендації щодо структури та особливостей функціонування кредитного механізму підприємств, який був би адаптований до сучасних економічних реалій.

Отже, реформування фінансового забезпечення підприємств повинно здійснюватися у напрямку удосконалення організації управління кредитними ресурсами, що дозволить забезпечити виробниче зростання, фінансову стабільність, а, в кінцевому результаті, підвищення рівня добробуту населення.

Актуальність і важливість зазначеного зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили її мету, завдання та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково–дослідної роботи кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка за напрямом “Фінансово-кредитне забезпечення інноваційного підприємництва в Україні”(Реєстраційний № 0105U004944), у рамках якої

теоретично обґрунтовано рекомендації щодо управління кредитними ресурсами на промислових підприємствах України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є подальший розвиток теоретичних положень, розробка методичних підходів та практичних рекомендацій щодо удосконалення системи управління кредитними ресурсами на промислових підприємствах України.

Досягнення зазначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- з'ясувати суть та розглянути класифікацію “кредитних ресурсів підприємств” на основі джерел їх формування;
- розкрити зміст понять “кредитний механізм підприємств”, “управління кредитними ресурсами підприємств” та визначити етапи їх реалізації;
- розробити модель управління кредитними ресурсами підприємств, яка б спиралася на соціально–економічні показники функціонування підприємств;
- уточнити структуру кредитного механізму підприємств та здійснити аналіз його складових;
- розробити методологічні підходи визначення підприємствами потреби у кредитних ресурсах;
- провести аналіз ефективності застосування кредитного механізму на підприємствах України за допомогою оцінки їх кредитоспроможності та ефективності управління дебіторською та кредиторською заборгованостями;
- виробити практичні рекомендації щодо покращення механізму управління кредитними ресурсами на підприємствах України.

Об'єктом дослідження даної роботи є управління кредитними ресурсами підприємств України, джерела їх формування та напрями подальшого використання.

Предметом дослідження є теоретико–методологічні засади та організаційно–методичні положення управління кредитними ресурсами на підприємствах в умовах становлення ринкових відносин в Україні.

Методи дослідження. Проведене дослідження ґрунтується на фундаментальних роботах вітчизняних та іноземних дослідників проблеми залучення та використання кредитних ресурсів, функціонування окремих складових кредитного механізму підприємств. Розробку наукових положень, методичних та практичних рекомендацій здійснено на підставі опрацювання статистичних даних та вивчення результатів виробничо – господарської діяльності промислових підприємств за період 2000 – 2005 рр., вітчизняного законодавства з питань підприємницької діяльності, кредитування та оподаткування суб'єктів господарювання, матеріалів періодичної преси. У роботі було використано загальнонаукові методи досліджень, зокрема: аналіз і синтез – для дослідження сутності кредитних ресурсів та визначення функцій процесу управління ними, абстрагування і порівняння – для уточнення поняття “кредитні ресурси”, індукція і дедукція – для покращення системи контролю за дебіторською і кредиторською заборгованістю підприємства, моделювання – для аналізу кредитоспроможності підприємств та структури джерел фінансування потреби в кредитних ресурсах; так і конкретно-наукові (емпіричні), зокрема: рейтинговий метод – для оцінки тенденції ефективності управління кредитними

ресурсами, у дослідженні також використано розрахунково-аналітичні інструменти, спостереження, поєднання якісного і кількісного аналізу, гіпотетичний метод.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертаційній роботі розвинуті теоретико–методологічні та методико–практичні рекомендації щодо управління кредитними ресурсами на промислових підприємствах України. До найбільш вагомих результатів належать такі:

вперше:

- запропоновано модель управління кредитними ресурсами підприємств у трансформаційній економіці України на основі економіко – математичного аналізу фінансового стану, дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємства, яка ґрунтується на методичному підході до оцінки ефективності кредитної діяльності підприємств та ступеня кредитного ризику за допомогою методу контрольних точок та ситуаційного моделювання;

удосконалено:

- визначення поняття “кредитний механізм підприємств” як сукупність кредитних методів, прийомів оптимізації структури джерел кредитних ресурсів та інструментів зниження кредитних ризиків, які використовуються на підприємствах для управління кредитними ресурсами. На відміну від розроблених методик управління кредитними ресурсами, вище зазначене трактування дозволило окремо виділити кредитний механізм в системі фінансово – кредитного;
- сутність поняття “кредитні ресурси підприємств” як сукупність грошових та інших засобів фондового та нефондового характеру, які отримані підприємством від кредиторів на умовах строковості, платності, зворотності, що розширює перелік кредитних ресурсів та чіткіше пояснює характер їх утворення. Віднесено до вище зазначених ресурсів кредиторську та дебіторську заборгованість підприємств як непрофільні кредитні ресурси;
- методичку оцінки інформаційного забезпечення на підприємствах на основі запропонованих кластерів завдань відповідно з такими вимогами до інформації: достовірність, швидкість інформаційного забезпечення, ефективність використання інформації;

отримав подальший розвиток:

- методичний підхід до визначення кредитоспроможності підприємства, який ґрунтується на використанні поряд з іншими складовими соціального ефекту при визначенні кредитоспроможності підприємств.

Практичне значення одержаних результатів полягає у виявленні причин неефективного функціонування кредитного механізму підприємств та розробці пропозицій щодо їх подолання. Сформульовані в дисертації пропозиції щодо методики аналізу якості дебіторської та кредиторської заборгованостей, оптимізації структури джерел кредитних ресурсів впроваджено на ВАТ “Яворівський завод “Металопластмас” (довідка № 1 – 1/ 311 від 15.10.2004 р.), ДАК “ Львівдіалікт” (довідка № 08 – 969 від 18.10.2004 р.). Окремі положення роботи використано при викладанні дисциплін “Фінанси”, “Фінансовий менеджмент” на економічному

факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 3616 – Р4 від 25.10.2004 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні теоретичні положення та практичні рекомендації роботи доповідалися та обговорювалися на: Міжнародній студентсько – аспірантській конференції “Актуальні проблеми формування економічної системи України” (16 травня 2002 року, м. Львів); Міжнародній науково – практичній конференції “Реформування фінансово – кредитної системи і стимулювання економічного зростання” (29 - 30 травня 2002 року, м. Луцьк); Міжнародній науково – практичній конференції “Реформування фінансово – кредитної системи і стимулювання економічного зростання” (30 – 31 травня 2003 року, м. Луцьк); Міжнародній науково – практичній конференції “Фінансово – кредитне регулювання ділової активності господарюючих суб’єктів” (26 вересня 2002 року, м. Львів); Міжнародній студентсько – аспірантській науковій конференції “Економіка посткомуністичних країн в умовах глобалізації” (23 – 24 квітня 2004 року м. Львів); Міжвузівській студентській науково – практичній конференції “Проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах ринку” (14 травня 2004 року, м. Острог).

Публікації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження опубліковано в 14 наукових працях загальним обсягом 4, 17 друк. арк., з них 7 статей загальним обсягом 3, 13 друк. арк. у фахових виданнях.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертація загальним обсягом 185 сторінок складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 206 найменувань та 14–х додатків обсягом 18 сторінок. Робота ілюстрована 45 рисунками і містить 18 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету і задачі, конкретизовано об’єкт, предмет, методи дослідження, сформульовано практичне та теоретичне значення основних положень дисертації, її новизну, ступінь апробації.

У першому розділі “**Теоретико-методологічні основи дослідження управління кредитними ресурсами на підприємствах**” визначено суть та структуру системи управління кредитними ресурсами підприємств - кредитного механізму, його роль у системі фінансового управління в ринковій економіці України.

В дисертаційній роботі управління кредитними ресурсами розглядається як сукупність заходів, які спрямовані на оптимізацію ефективності джерел залучення кредитних ресурсів та їх подальшого використання. Воно реалізовується через систему, яка приводиться в дію кредитним механізмом. Отже, кредитний механізм підприємств - це система управління кредитними ресурсами, що складається з методів і важелів, які використовуються для регулювання кредитних відносин між суб’єктами фінансової системи країни з метою забезпечення їх життєздатності та можливості створювати прибуток (рис. 1).

Досліджуючи суть управління кредитними ресурсами, автором було виявлено ряд неточностей, суперечностей та неоднозначне розуміння цього поняття. У цьому контексті найпоширенішою була позиція ототожнення “кредитного механізму” з

“фінансово – кредитним” та “фінансовим механізмом”. Подібне мало місце у працях економістів–науковців Василика О. Д., Нікольського П. С., Бланка І. О., Огородника С. Я., Федосова В. М. та інших. За результатами дослідження запропоновано виділяти серед сукупності механізмів кредитний механізм підприємств, під яким слід розуміти сукупність різноманітних методів, прийомів, стимулів та важелів, за допомогою яких реалізуються кредитні відносини підприємства з його кредиторами та позичальниками.

Рис. 1. Структура кредитного механізму підприємств

В основу управління кредитними ресурсами підприємств автором закладено наступні принципи:

- дотримання вимог чинного законодавства та інших нормативних актів;
- принцип комерційного розрахунку;
- матеріальної відповідальності;
- договірної дисципліни;
- строкості, платності та зворотності;
- принцип самовдосконалення та динамічності стосунків (будь–який механізм є динамічним і постійно розвивається, тому ефективність роботи кредитного механізму залежить від постійного удосконалення його елементів);
- принцип плановості (від дотримання обраної кредитної політики та досягнення цілей суб'єктів кредитних відносин залежить ефективність функціонування кредитного механізму).

Крім того в структурі кредитного механізму підприємств виокремлено такі його складові: інформаційне забезпечення, законодавче забезпечення, кредитні стимули (важелі) (процентна ставка за кредитами, штрафні санкції та пеня за недотримання зобов'язань по кредитним угодам, наявність застави майна тощо),

кредитні інструменти (кредити комерційних банків коротко – та довготермінового характеру, лізингові кредити та боргові зобов'язання за цінними паперами (облігаціями та векселями законодавчо встановлених видів).

Автор обґрунтував алгоритм управління кредитними ресурсами (рис. 2). Даний алгоритм включає 9 етапів, які пов'язані з особливостями функціонування підприємств та реалізацією ними кредитних відносин. На першому етапі функціонування кредитного механізму, який приводить в дію систему управління кредитними ресурсами, визначається потреба в грошових засобах для підприємства і термін, на які вони передбачаються.

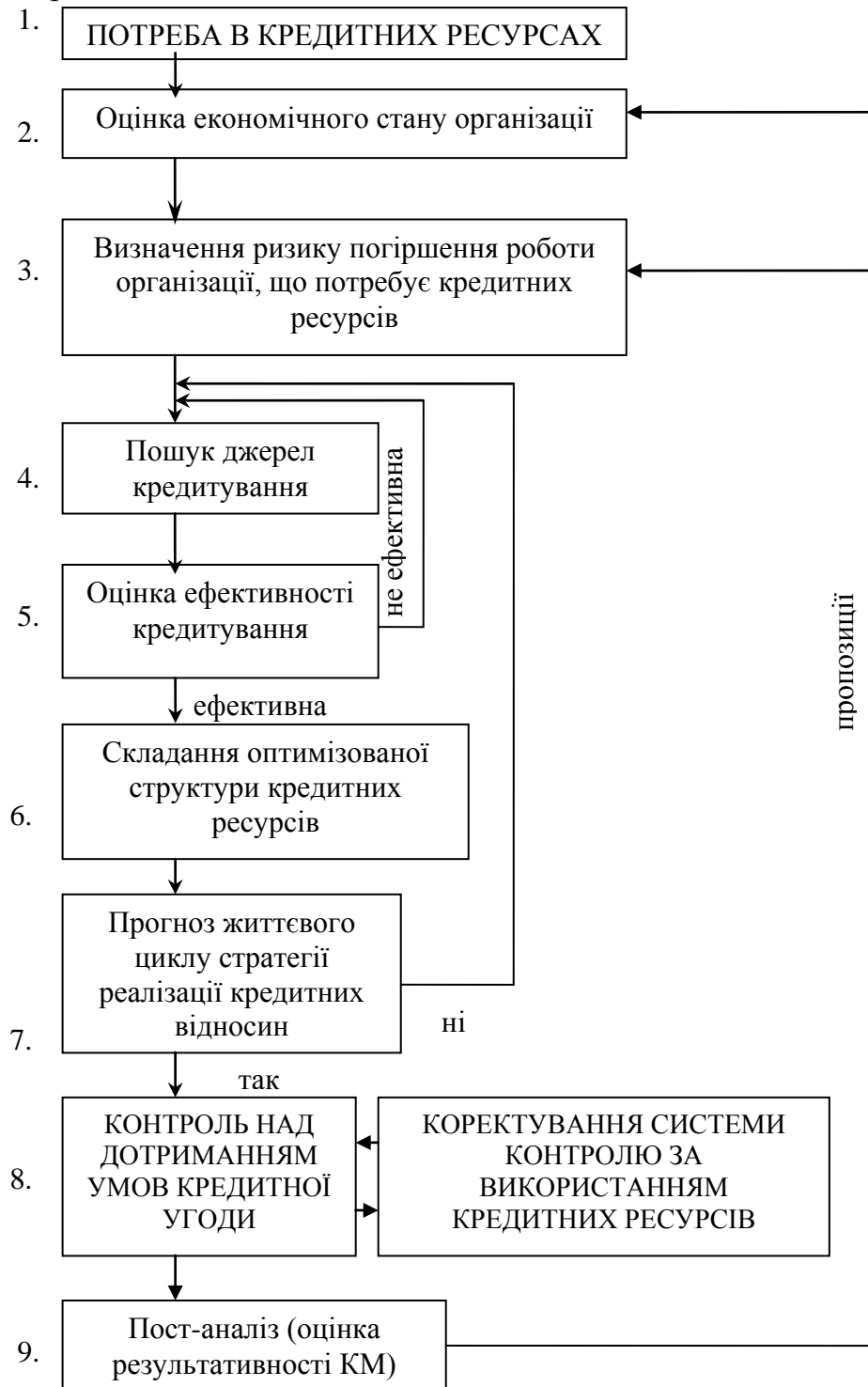

Рис. 2. Етапи реалізації кредитної діяльності

На другому етапі реалізації кредитної діяльності проводиться аналіз економічного стану підприємства. Визначається імовірність отримання підприємством кредиту та можливість виконання ним зобов'язань, які виникають при реалізації кредитних відносин.

Перед аналізом економічного стану підприємства його фінансовою службою визначається розмір кредиту, який можна отримати від фінансово-кредитного інституту під заставу.

Визначення потенційного розміру кредиту дає можливість фінансовій службі підприємства розробити вже на показниках аналізу економічного (а особливо фінансового) стану стратегію залучення кредитних ресурсів, метою якої є створення для підприємства таких умов, які б забезпечували реальність отримання ним кредиту і формування ефективної структури фінансування.

Стратегічно важливим при аналізі економічного стану підприємства є його кредитоспроможність. При формуванні оптимальної структури фінансування остання займає пріоритетне місце в аналізі.

На третьому етапі, фінансова служба підприємства визначає імовірність погіршення роботи, тобто прогнозує на основі показників аналізу економічного стану підприємства можливий діапазон зміни його економічного стану під впливом негативних зовнішніх та внутрішніх чинників.

На четвертому етапі після аналізу власного економічного стану фінансовий відділ підприємства повинен провести зондування зовнішнього середовища. Для цього необхідно здійснити:

- аналіз кредитного ринку, його кон'юнктури;
- визначити власний потенціал щодо забезпечення відповідних проектів та можливості забезпечення кредитів;
- аналіз інвестиційного ринку, пошук інвесторів тощо;
- визначення якісних і кількісних характеристик процесу залучення грошових коштів через цінні папери тощо.

П'ятий етап передбачає оцінку ефективності кредитування за допомогою таких критеріїв як прибуток, рентабельність, ліквідність, незалежність, рівень накладних витрат, зниження рівня оподаткування, реальні обмеження, забезпечення балансу інтересів власників тощо.

На шостому етапі складається оптимізована структура фінансування за допомогою матриці форм фінансування підприємств.

На сьомому етапі здійснюється прогноз життєвого циклу стратегії реалізації кредитних відносин. Беруться до уваги фактори зовнішнього та внутрішнього впливу на підприємство.

На восьмому етапі проводиться оперативний контроль за повнотою досягнення цілей стратегії реалізації кредитних відносин підприємств.

На дев'ятому етапі здійснюється фінансовим відділом Post-аналіз (оцінка результативності кредитного механізму):

- ступінь досягнення планових показників діяльності підприємства;
- повнота реалізації кредитних відносин між підприємством та фінансово-кредитними інститутами;
- виконання результатів в задані терміни;

- порівняння показників діяльності та результативності підприємств при дотриманні методики функціонування кредитного механізму і без неї тощо.

На думку автора, необхідно розрізняти кредитні ресурси та джерела їх утворення. Так, джерела кредитних ресурсів необхідно розуміти в контексті формування та використання первинних грошових засобів позичкового характеру. За рахунок вторинного перерозподілу ці джерела дозволяють сформувати кредитні ресурси підприємств з метою їх використання в процесі фінансово – господарської діяльності.

Кредитні ресурси підприємств розуміють у фінансовій науці як частину активів підприємства, що профінансована його кредиторами усіх видів. Він відображається за 2, 3, 4, 5 розділами пасиву балансу підприємства.

Отже, кредитні ресурси підприємства доцільно трактувати як сукупність грошових коштів, які спрямовуються позикодавцями на цільові потреби підприємства, чи останнім на потреби інших суб'єктів господарювання з метою досягнення запланованих цілей на умовах платності, строковості та поверненості.

У другому розділі дисертаційної роботи **“Організація та проблеми управління кредитними ресурсами підприємств”** удосконалено моделі управління кредитними ресурсами підприємств; здійснено аналіз проблем функціонування кредитного механізму та роботи кредитних менеджерів підприємств.

Дослідження діяльності підприємств України показало, що дебіторська та кредиторська заборгованості по всіх суб'єктах економічної діяльності (за виключенням малих підприємств і бюджетних установ) в кінці другого півріччя 2005 року становила відповідно 273,1 та 340,7 млрд. грн.. У структурі кредиторської заборгованості частка заборгованості між підприємствами України становила 85,5 %, між суб'єктами економічної діяльності України та країн – членів СНД - 6,8 % , із суб'єктами економічної діяльності інших країн – 7,7%. У структурі дебіторської заборгованості – 95,1%, 2,3%, 2,6% відповідно. Питома вага протермінованої заборгованості в загальній сумі дебіторської заборгованості становила 41,5%, кредиторської – 40,2%. Протягом першого півріччя 2004 року дебіторська заборгованість зросла приблизно на 2%, а кредиторська – на 1,5 %.

Кредитні ресурси використовуються учасниками вітчизняного кредитного ринку в основному для отримання явних і швидких прибутків, а не для підтримки та розвитку суб'єктів економічної діяльності. Така ситуація пояснюється також тим, що багато українських підприємств за офіційними даними є збитковими, частка яких у 1999р. становила 56%, у 2000р – 36%, у 2001 – 37%, у 2004рр. вона становила 32%, а в 2005 р. – 33% (рис. 3). Саме ця ситуація зумовлює небажання українських кредитних установ змінювати свою кредитну політику, а суб'єктів економічної діяльності змушує здійснювати пошуки альтернативних джерел кредитних ресурсів. Частка кредитів, які надані суб'єктам господарювання на довгий термін в Україні в сумарному обсязі наданих кредитів не перевищувала протягом 1991 – 1997 рр. 11%, а протягом 1998 - 2004 рр. її рівень зріс до 18%, свого максимального розміру вона досягла у 1999р – 22%.

Вищенаведені цифри підтверджують той факт, що для вітчизняних суб'єктів економічної діяльності грошові кошти досить часто є дефіцитом, а велика частка дебіторської та кредиторської заборгованостей свідчить про те, що останніми

знайдено простий і доступний спосіб поповнення та можливість ухилення від сплати податків і зборів.

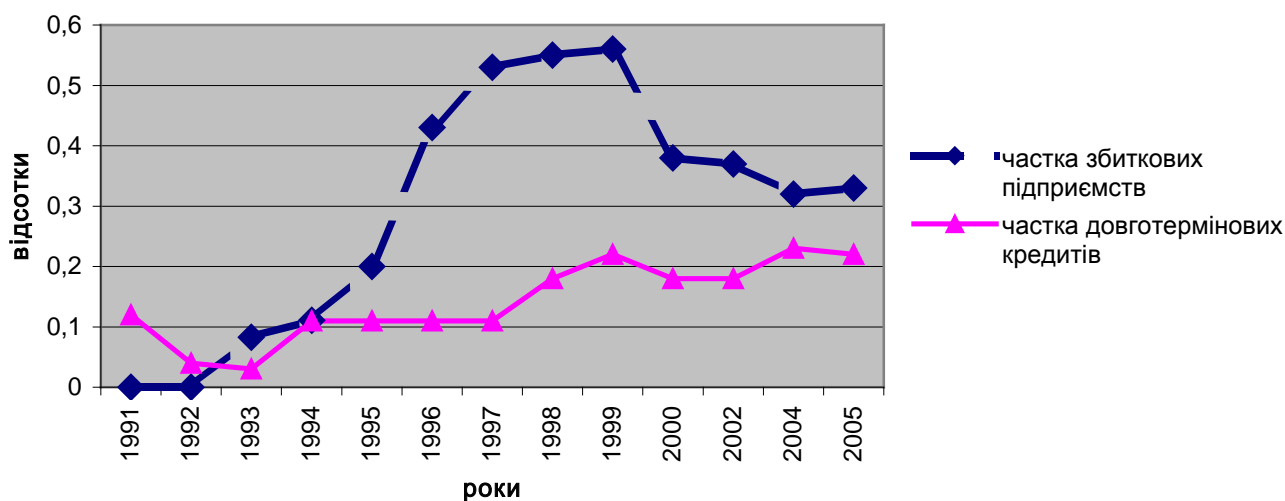

Рис. 3. Динаміка ефективності фінансово – кредитного управління на підприємствах в Україні протягом 1993 –2005 рр.

Для диверсифікації джерел кредитних ресурсів підприємств автором запропонована модель вибору структури кредитних ресурсів за факторами впливу на діяльність підприємства (рис. 4).

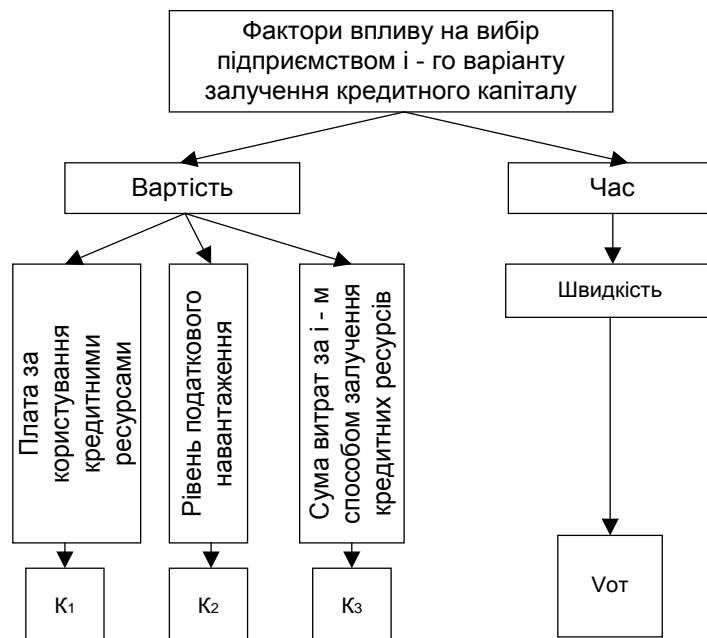

Рис. 4. Фактори впливу на вибір підприємством альтернативних джерел залучення кредитних ресурсів

Цінність i – ої альтернативи буде визначатися згідно із розробленою автором формулою:

$$V_i = (K_1 + K_2 + K_3) * (V_{от} / V_{бажане}), \text{ де} \quad (1)$$

$$K_i = \begin{cases} P_v \\ P_o \\ P_k \end{cases}, \quad (2)$$

де K_i – фактори впливу на вибір підприємством i -го варіанту залучення кредитних ресурсів; P_v – вартість векселів; P_o – вартість облігацій; P_k – вартість кредиту комерційного банку; $V_{от}$ – реальний час залучення кредитних ресурсів; $V_{бажана}$ – необхідний максимально допустимий час залучення кредитного капіталу.

Відношення $V_{от}$ і $V_{баж}$ формує коефіцієнт коригування цінності i – ої альтернативи залучення кредитного капіталу.

Ефективність управління кредитними ресурсами підприємств залежить від правильного і повноцінного підбору методологічного інструментарію, який має бути спрямований на цільові сфери впливу вище згаданого механізму, а саме аналіз кредиторської заборгованості, дебіторської заборгованості, ефективності управління кредитними ресурсами.

При управлінні кредитними ресурсами зростання обсягів інформації ускладнює організацію і методіку прийняття раціональних управлінських рішень щодо реалізації кредитних відносин між самими підприємствами та підприємствами і фінансово-кредитними інститутами. Автором запропоновано кластери завдань для оцінки інформації щодо кредитних ресурсів, а саме:

- 1) формування достовірної інформації;
- 2) швидкість забезпечення інформацією;
- 3) доцільність інформаційного забезпечення;
- 4) цільова спрямованість інформаційного забезпечення;
- 5) ефективність використання інформації.

Цінність інформації (α) виражається через її достовірність. Достовірність інформації залежить від джерел її отримання, які можна поділити на два види: внутрішні; зовнішні.

Внутрішнім джерелом інформаційного забезпечення є звітні відомості підприємства (ВІ). Дана інформація є повністю достовірною і тому похибка (Δ) буде рівною приблизно 0 ($\alpha = |\Delta - 1|$).

Зовнішні джерела інформації є менш надійними і тому їх потрібно групувати на такі види:

- 1) зовнішня офіційна інформація (ЗОІ);
- 2) інформація загальна, отримана з офіційних періодичних видань (ПОІ);
- 3) інша інформація (І);
- 4) спеціальна інформація (СІ), отримана завдяки промислому шпіонажу, спеціальними розслідуваннями і дослідженнями конкурентів і партнерів.

Імовірність похибки для цих джерел буде відповідно $\alpha(\text{ЗОІ})=0,6$; $\alpha(\text{ПОІ})=0,4$; $\alpha(\text{І})=0,2$, $\alpha(\text{СІ})=0,8$.

Отже, загальний показник достовірності інформації запропоновано визначати як:

$$\text{ЗДІ} = \frac{\alpha_1 \times \text{ВІ} + \alpha_2 \times \text{ЗОІ} + \alpha_3 \times \text{ПОІ} + \alpha_4 \times \text{СІ}}{\alpha_1 + \alpha_2 + \alpha_3 + \alpha_4}, \quad \text{або} \quad \text{ЗДІ} = \frac{\sum_{i=1}^n \alpha_i \cdot I_i}{\sum \alpha_i}, \quad (3)$$

де n – кількість джерел інформації; I_i – цінність i – го варіанту інформації.

Дисертантом розроблено інструментарій аналізу дебіторської та кредиторської заборгованостей, який ґрунтується на таких показниках:

- загальний залишок дебіторської заборгованості на початок періоду $D_{\text{заг}}$; у тому числі:
 - за рахунок протермінованої дебіторської заборгованості $D_{\text{пр}}$;
 - на початок періоду $D_{\text{поч}}$;
 - на кінець періоду $D_{\text{к}}$;
- обсяг погашеної дебіторської заборгованості – оборотність дебіторської заборгованості $D_{\text{об}}$;
 - загальний оборот дебіторської заборгованості $D_{\text{обз}}$;
 - за рахунок протермінованої дебіторської заборгованості $D_{\text{пр}}$;
- обсяг створеної дебіторської заборгованості $ОД$.

Зв'язок між показниками формування дебіторської заборгованості на підприємстві такий:

$$D_{\text{поч}} + ОД = D_{\text{об}} + D_{\text{к}} \quad (4)$$

На основі рівняння обчислимо показники:

1. Абсолютні:

- середній залишок дебіторської заборгованості за період:

а) за наявності даних на початок і кінець періоду

$$\bar{D} = \frac{D_{\text{поч}} + D_{\text{к}}}{2}; \quad (5)$$

за наявності даних на дві дати через однакові відрізки часу

$$\bar{D} = \frac{\frac{1}{2} D_1 + D_2 + \dots + \frac{1}{2} D_n}{n}; \quad (6)$$

- частка несвоєчасно повернутої дебіторської заборгованості у загальному обсязі дебіторської заборгованості

$$Ч_{\text{д.пр.}} = \frac{D_{\text{пр}}}{D_{\text{обз}}}; \quad (7)$$

- частка протермінованої дебіторської заборгованості в загальному обсязі заборгованості

$$Ч_{\text{з.пр.}} = \frac{D_{\text{пр}}}{D_{\text{заг}}}. \quad (8)$$

2. Відносні (рівень оборотності дебіторської заборгованості):

- швидкість обороту, що характеризується середньою кількістю оборотів, яку здійснила дебіторська заборгованість

$$Ш = \frac{D_{\text{об}}}{\bar{D}}; \quad (9)$$

- час обороту

$$T_{\text{ч}} = \frac{\bar{D} * D_{\text{н}}}{D_{\text{об}}}, \quad (10)$$

де $D_{\text{н}}$ – кількість днів у періоді – тривалість існування дебіторської заборгованості.

Звідси випливає взаємозв'язок показників

$$Ш = \frac{D_{\text{н}}}{T_{\text{ч}}} \text{ або } T_{\text{ч}} = \frac{D_{\text{н}}}{Ш} \quad (11)$$

Кредиторську заборгованість можна проаналізувати за такими формулами

$$K_{пкз} = \frac{\Pi}{КЗ}, \quad (12)$$

де $K_{пкз}$ – коефіцієнт покриття кредиторської заборгованості;

$КЗ$ – кредиторська заборгованість;

Π – прибуток.

$$K_{вз} = \frac{Дз}{Кз}, \quad (13)$$

де $K_{вз}$ – коефіцієнт взаємозаміни, який характеризує нейтралізацію кредиторської заборгованості дебіторською.

На основі вище описаного економічного інструментарію в поєднанні з традиційними методами автором здійснено аналіз кредитної ефективності ряду українських підприємств (таблиця 1).

Таблиця 1

Ефективність кредитної діяльності підприємств (за запропонованою методикою)

№п.п.	Назва підприємства	2002р.	2005р.
1	2	3	4
1	ВАТ “Сімферопольський склотарний завод”	0,746667	0,826667
2	ВАТ “Чернігівське племпідприємство”	0,6	0,626667
3	ВАТ “Силікат”	0,72	0,68
4	ВАТ “Рівнефільтр”	0,626667	0,64
5	ВАТ ”Дрогобицький завод автомобільних кранів”	0,68	0,746667
6	ВАТ ”Рівненський завод тракторних агрегатів”	0,92	0,88
7	ВАТ ”Дрогобицький долотний завод ”	0,866667	0,933333
8	ВАТ ”Донецький електромеханічний завод”	0,6	0,573333
9	ВАТ ”Яворівський завод металопластмас”	0,68	0,706667
10	ВАТ ”Львівдіалікт”	0,68	0,626667

У третьому розділі дисертаційної роботи **“Напрями удосконалення управління кредитними ресурсами підприємств”** запропоновано організаційно – економічні підходи до удосконалення системи управління кредитними ресурсами, що базуються на ситуативній діагностиці діяльності підприємства та моніторингу його кредитоспроможності.

Необхідність ситуативної діагностики результативності функціонування кредитного механізму впливає з недосконалості будь-якої системи, яка здійснює управління тими чи іншими процесами. Сам по собі кредитний механізм повинен включати сукупність економіко–математичних способів аналізу і вибору тої кредитної діяльності підприємства, яку воно може реалізувати з найбільшою корисністю для себе. Звідси впливає, що ситуативна діагностика результативності

функціонування кредитного механізму є його економіко – математичною складовою, яка доповнює властивості та завдання даного механізму підприємства.

Для підвищення результативності управління кредитними ресурсами автор рекомендує впровадити ситуативну діагностику, яка ґрунтується на таких діях:

- виявити можливі ситуації результативності;
- здійснити класифікацію ситуацій за певними ознаками;
- визначити ступінь результативності тої чи іншої ситуації функціонування кредитного механізму підприємств.

Ланцюг економічних явищ при здійсненні кредитної діяльності за контрольними точками складатиметься з таких складових:

1. зростання витрат на фінансово - господарську діяльність підприємства;
2. зменшення прибутку, який залишається у розпорядженні підприємства;
3. зменшення фінансового потенціалу підприємства;
4. одержання кредитів;
5. залучення позичкового капіталу за допомогою цінних паперів;
6. задоволення дефіциту в грошових коштах за допомогою дебіторської заборгованості;
7. підвищення фінансової результативності діяльності підприємства за допомогою позичкового капіталу підприємства;
8. підвищення рівня кредитоспроможності підприємства;
9. збільшення прибутку підприємства;
10. ріст витрат підприємства у зв'язку із потребою обслуговувати кредитний капітал;
11. стабілізація фінансового потенціалу підприємства;
12. відсутність можливості залучити кредитний капітал;
13. нестача грошових коштів для повноцінного функціонування підприємства;
14. погіршення фінансового стану підприємства;
15. зниження кредитоспроможності;
16. зменшення виручки від реалізації продукції;
17. зниження платоспроможності підприємства.

В дисертаційній роботі проаналізовано сучасні методики визначення кредитоспроможності та запропоновано власну. На відміну від інших вона включає показники соціального ефекту від залучення кредитних ресурсів, довіри партнерів, монополізму та доступності альтернативних шляхів залучення кредитних ресурсів підприємством.

Дана методика апробована для оцінки кредитоспроможності акціонерних товариств (рис. 5).

Оскільки визначення рейтингу підприємства є дуже специфічним і не розповсюдженим в Україні напрямком аналізу, автором запропоновано такий комплекс показників:

- 1) Індекс кредитної дисципліни визначається за такою формулою:

$$I_{kd} = \frac{P_n}{P_c}, \quad (14)$$

де P_n – відтермінування сплати боргів підприємством протягом останніх 5 років; P_c – середні відтермінування по галузі, днів.

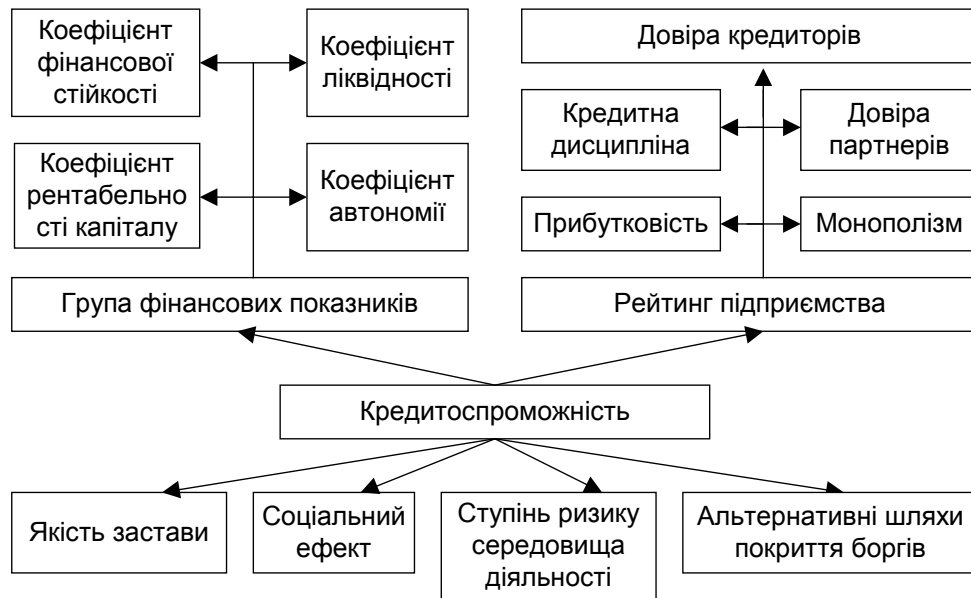

Рис. 5. Напрямки аналізу кредитоспроможності.

2) Індекс прибутковості:

$$I_{\Pi} = \frac{P_{рп}}{P_{рс}}, \quad (15)$$

де $P_{рп}$ – прибуток підприємства за останні 5 років; $P_{рс}$ – прибуток, середній по галузі.

3) Індекс монополізму:

$$I_{м} = \frac{Ч_{п}}{Ч_{к}}, \quad (16)$$

де $Ч_{п}$ – частка ринку, яку займає підприємство; $Ч_{к}$ – частки конкурентів.

4) Індекс довіри кредиторів:

$$I_{дк} = \frac{\sum \Gamma_{п}}{\sum \Gamma_{к}}, \quad (17)$$

де $\Gamma_{п}$ – величина позики, яку гарантували підприємству кредитори; $\Gamma_{к}$ – величина позики, яку гарантували конкурентам.

5) Індекс довіри партнерів:

$$I_{д} = \frac{\sum KЗ_{п}}{\sum KЗ_{к}}, \quad (18)$$

де $KЗ_{п}$, $KЗ_{к}$ – кредиторська заборгованість підприємства та по галузі в цілому.

Агрегований показник визначається як

$$I_{а} = \frac{\sum_{i=1}^n I_i}{N-1}, \quad (19)$$

де I_i – i – й індекс; N – кількість індексів.

Соціальна сторона діяльності підприємств є вкрай важливою в ринковій економіці, адже підприємства повинні забезпечувати базовий рівень соціального розвитку населення (забезпечувати соціальний добробут працівників). Як свідчить економічна історія, від соціальних капіталовкладень залежить економічне зростання

економіки, фундаментом якої і є підприємства. Отже, коефіцієнт соціальної ваги автором запропоновано визначати таким чином:

$$K_{св} = \frac{\Delta СВ}{\Delta П}, \quad (20)$$

де $\Delta СВ$ - зміна соціальних витрат внаслідок реалізації кредитних відносин; $\Delta П$ - очікувана зміна прибутку внаслідок реалізації кредитних відносин.

Автором здійснено оцінку кредитоспроможності підприємств України на основі запропонованої вище методики, що дозволило підтвердити її дієвість при управлінні кредитними ресурсами підприємств (рис. 6). Згідно із методикою НБУ кредитоспроможність досліджуваних підприємств суттєво не відрізнялася.

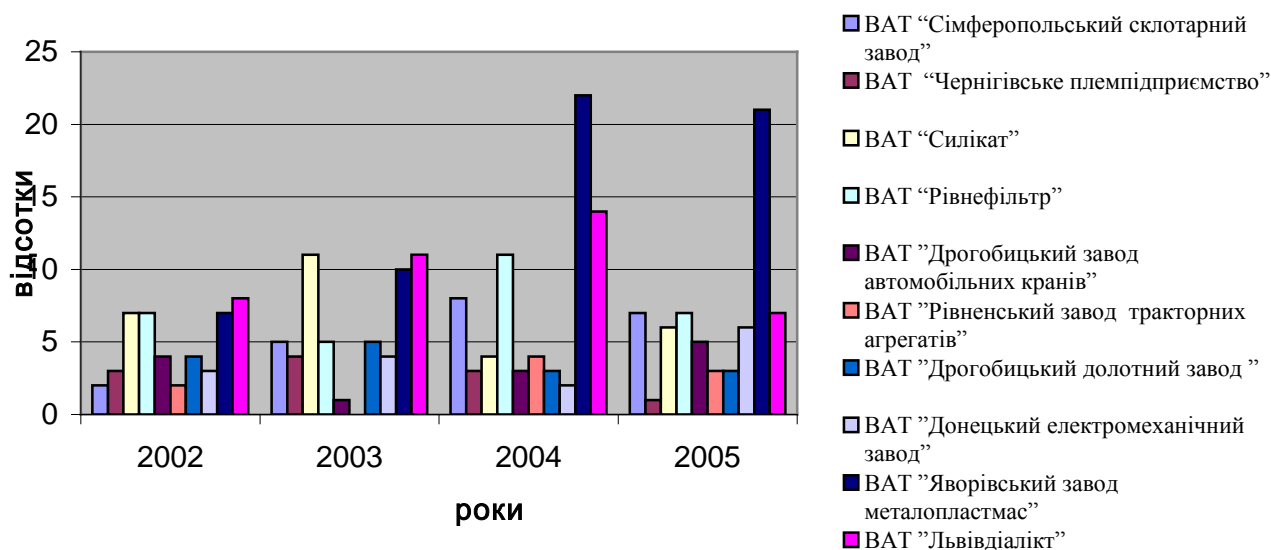

Рис. 6. Динаміка кредитоспроможності акціонерних товариств протягом 2002 – 2005 рр.

Визначення кредитоспроможності підприємств з врахуванням соціального ефекту, показників довіри, монополізму дозволило виявити відмінності у методиках оцінки ефективності управління кредитними ресурсами. В умовах побудови ринкової економіки України своєчасне коректування традиційних підходів до управління дозволить підвищити ефективність залучення та використання кредитних ресурсів.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження, дало змогу розробити теоретичні положення та практичні рекомендації і сформулювати такі висновки.

1. Ефективність функціонування підприємств у значній мірі залежить від можливостей залучення необхідних кредитних ресурсів та їх раціонального використання. Однак сьогодні на підприємствах України відчувається гострий дефіцит таких ресурсів, що зумовлено високими процентними ставками на кредитні ресурси, обмеженим асортиментом кредитних послуг, низькою кредитоспроможністю позичальників та короткотерміновим характером кредитного ринку.
2. Проблема визначення кредитних ресурсів у системі управління підприємства в

умовах ринку є актуальною й продиктованою реаліями економічного життя суспільства. У процесі дослідження запропоновано трактувати кредитні ресурси як сукупність грошових коштів, що отримані від кредиторів на умовах зворотності і платності, а також надані позичальникам з метою досягнення цілей підприємства.

3. Поглиблено теоретико-методологічні положення управління кредитними ресурсами шляхом введення поняття “кредитний механізм підприємств”, яке трактується як сукупність кредитних методів, прийомів оптимізації структури джерел кредитних ресурсів та інструментів зниження кредитних ризиків, які використовуються на підприємствах для управління кредитними ресурсами. Це дозволило окремо виділити кредитний механізм в системі фінансово – кредитного та покращити управління кредитними ресурсами.
4. Здійснення управління кредитними ресурсами підприємств вимагає чіткої ідентифікації та класифікації принципів, що визначають засади функціонування кредитного механізму підприємств. Автором запропоновано принципи: дотримання вимог чинного законодавства та інших нормативних актів; комерційного розрахунку; матеріальної відповідальності; договірної дисципліни; строковості, платності та зворотності; принцип самовдосконалення та динамічності; принцип плановості як базові для підприємств.
5. Побудовано алгоритм управління кредитними ресурсами, який складається з етапів: локалізація потреби в кредитних ресурсах; оцінка економічного стану; визначення ризику погіршення роботи підприємства; пошук джерел залучення кредитних ресурсів; оцінка ефективності кредитування підприємства при запропонованій структурі джерел фінансових і кредитних ресурсів, складання оптимізованої структури кредитного забезпечення підприємств; прогноз життєвого циклу стратегії управління кредитними ресурсами; здійснення контролю за дотриманням умов кредитної угоди та коректування відхилень, а також пост - аналіз результативності управління кредитними ресурсами. Запропонований алгоритм забезпечує можливість комплексної оцінки ефективності управління в напрямку стратегії зростання джерел залучення кредитними ресурсами з одночасним зменшенням їх вартості.
6. Проблеми високої вартості та обмеженого доступу до кредитних ресурсів, недосконалості системи моніторингу управління ними, відсутності кредитного менеджменту можна усунути за допомогою розробленої автором моделі вибору структури кредитних ресурсів за факторами впливу на діяльність підприємства: плати за залучення, користування кредитними ресурсами, рівнем податкового навантаження, швидкістю реалізації кредитних відносин.
7. Запропоновано інструментарій аналізу дебіторської та кредиторської заборгованостей: показники залишку, своєчасності, оборотності, що дозволяє підвищити рівень достовірності результатів оцінки ефективності управління кредитними ресурсами на підприємстві.
8. Для удосконалення управління кредитними ресурсами розроблено методику моніторингу кредитоспроможності підприємства та ситуаційне моделювання його діяльності у сфері кредитних відносин. Використання показників мнополізму, довіри кредиторів та партнерів, кредитної дисципліни,

соціального ефекту в поєднанні з ситуаційним моделюванням за контрольними точками дозволить покращити механізм управління кредитними ресурсами на промислових підприємствах України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у фахових наукових виданнях:

1. Бодаковський В. Ю. Теоретичні аспекти функціонування механізму регулювання кредитних відносин // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. - 2002. – №2. – С. 320.
2. Бодаковський В. Ю. Ситуативна діагностика результативності кредитної діяльності підприємств // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2004. - №1. – С. 35.
3. Бодаковський В. Ю. Проблеми залучення кредитних ресурсів вітчизняними підприємствами // Фінанси України. – 2005. - №1. – С.106 – 113.
4. Бодаковський В. Ю. Механізм реалізації кредитних відносин: Особливості функціонування та перспективи розвитку // Фінансово–кредитне регулювання ділової активності господарюючих суб'єктів. Науковий збірник. Спецвипуск 11. / За ред. Є. В. Мниха. – Львів, 2002. – С. 5 – 11.
5. Бодаковський В. Ю. Структурні особливості функціонування та специфіка об'єктів управління фінансово–кредитного механізму підприємств в умовах ринкової економіки// Формування ринкових відносин в Україні. Збірник наукових праць. НДЕІ Міністерства економіки України. Випуск 3 (58). Наук. ред. І. К. Боднар. – К., 2006. – С. 42 – 46.
6. Бодаковський В. Ю. Напрямки покращення роботи із кредиторами та дебіторами // Обліково–аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні. Науковий збірник ЛНУ імені Івана Франка/ За ред В. Є. Швеця. – Львів: Інтереко, 2005. – С. 465 – 470.
7. Бодаковський В. Ю. Інформаційне забезпечення кредитного менеджменту на підприємствах – один із чинників підвищення їх конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції економіки України // Соціально–економічні дослідження в перехідний період. Конкурентний потенціал і європейська інтеграція (регіональні аспекти)(Збірник наукових праць). Вип. 1(57)/НАН України. Ін – т регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. акад. НАН України М. І. Долішній. – Львів, 2006. – С. 295 – 303.

в інших виданнях:

8. Бодаковський В. Ю. Регулювання кредитоспроможності підприємств як засіб забезпечення оптимальної структури джерел фінансування // Матеріали МНСАК “Актуальні проблеми формування економічної системи України”. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – С. 19 – 20.
9. Бодаковський В. Ю. Розвиток фондового ринку України// Серія: Студентські наукові записки. – Острог. – 2004 - С. 169 – 172.
10. Бодаковський В. Ю. Особливості сучасної банківської системи України // Проблеми формування фінансового механізму в умовах трансформації економіки України: Науковий студентський збірник. Випуск 1/ за ред. проф. Крупки М. І. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 1999. – С. 64.

11. Бодаковський В. Ю. Шляхи зниження міжбанківських кредитних ризиків // Проблеми формування фінансового механізму в умовах трансформації економіки України: Науковий студентський збірник. Випуск 1/ за ред. проф. Крупки М. І. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 79 – 81.
12. Бодаковський В. Ю. Регулювання кредитоспроможності підприємств як засіб забезпечення оптимальної структури джерел фінансування // Матеріали МНСАК “Актуальні проблеми формування економічної системи України”, Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – С.19 – 20.
13. Бодаковський В. Ю. Проблеми формування ефективної кредитної політики вітчизняними підприємствами // Ринкова трансформація економіки України: теорія, практика, перспективи. Матеріали МНПК, Львів: ЛНУ ім. І. Франка. – 2003. – С. 34 – 35.
14. Бодаковський В. Ю. Особливості формування методики оцінки кредитоспроможності підприємств у період євроінтеграції економіки України // Формування ринкової економіки в Україні. Науковий збірник. Т.2. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – С. 89 – 93.

АНОТАЦІЯ

Бодаковський В. Ю. Управління кредитними ресурсами на промислових підприємствах України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2006.

Дисертація спрямована на дослідження теоретичних та практичних проблем управління кредитними ресурсами на промислових підприємствах України.

Автор уточнив поняття управління кредитними ресурсами та кредитного механізму як важливої економічної категорії, обґрунтував структуру кредитного механізму підприємств. Запропоновано алгоритм управління кредитними ресурсами підприємств. Розроблено методику оцінки ефективності реалізації кредитних відносин між підприємствами та їх позичальниками та кредиторами. Запропоноване авторське тлумачення поняття “управління кредитними ресурсами”, “кредитний механізм”, визначено етапи його функціонування; досліджено за допомогою розробленої методики оцінки кредитоспроможності підприємств ефективність управління кредитними ресурсами на промислових підприємствах. У роботі запропоновано економіко – математичний інструментарій аналізу кредиторської та дебіторської заборгованостей як невід’ємного елемента системи управління кредитними ресурсами підприємств; розроблено методику оцінки ефективності прийняття управлінських рішень кредитними менеджерами. Дисертант запропонував модель управління кредитними ресурсами за контрольними точками функціонування підприємства.

Ключові слова: кредитний механізм, кредитні ресурси, кредит, кредитор, кредиторська заборгованість, позичальник.

АННОТАЦИЯ

Бодаковський В. Ю. Управление кредитными ресурсами на промышленных предприятиях Украины. - Рукопись.

Диссертация на получение научной степени кандидата экономических наук за специальностью 08.04.01 - финансы, денежное обращение и кредит. - Львовский национальный университет имени Ивана Франко. - Львов, 2006.

Диссертация направлена на исследование теоретических и практических проблем управления кредитными ресурсами на промышленных предприятиях Украины.

Автором обоснована структура кредитного механизма предприятий, предложен алгоритм управления кредитными ресурсами предприятий. Разработана методика оценки эффективности реализации кредитных отношений между предприятиями и их заемщиками и кредиторами. Автор предложил собственное толкование понятия “управление кредитными ресурсами”, “кредитный механизм”, определены этапы его функционирования; исследовано с помощью разработанной методики оценки кредитоспособности предприятий эффективность управления кредитными ресурсами на промышленных предприятиях; разработана экономика - математический инструментальный анализа кредиторской и дебиторской задолженностей как неотъемлемого элемента системы управления кредитными ресурсами предприятий; разработана методика оценки эффективности принятия управленческих решений кредитными менеджерами; автором предложена модель управления кредитными ресурсами за контрольными точками функционирования предприятия.

В первом разделе диссертационной работы “Теоретико методологические основы исследования системы управления кредитными ресурсами на предприятиях” определена сущность и структура системы управления кредитными ресурсами предприятий - кредитного механизма, его роль в системе финансового управления в рыночной экономике Украины.

В диссертационной работе управления кредитными ресурсами рассматривается как совокупность мероприятий, которые направлены на оптимизацию эффективности источников привлечения кредитных ресурсов и их дальнейшего использования. Оно реализуется через систему, которая приводится в действие кредитным механизмом. Итак, кредитный механизм предприятий - это система управления кредитными ресурсами, которое состоит из методов и рычагов, которые используются для регулирования кредитных отношений между субъектами финансовой системы страны с целью обеспечения их жизнеспособности и возможности создавать прибыль.

Во втором разделе “Организация и проблемы управления кредитными ресурсами предприятий” на основе предложенной модели управления кредитными ресурсами предприятий осуществлен анализ проблем функционирования кредитного механизма предприятий и их кредитных менеджеров.

Для диверсификации источников кредитных ресурсов предприятий автором предложенная модель выбора структуры кредитных ресурсов за факторами влияния на деятельность предприятия.

В третьем разделе диссертационной работы “Направления усовершенствования управления кредитными ресурсами предприятий” автор предложил организационно - экономические подходы к усовершенствованию системы управления кредитными ресурсами, которые базируются на ситуативной диагностике.

Автором проанализированы современные определения кредитоспособности и предложено собственную. В отличие от других она включает показатели социального эффекта от привлечения кредитных ресурсов, доверия партнеров, монополизма и доступности альтернативных путей привлечения кредитных ресурсов предприятием.

Ключевые слова: кредитный механизм, кредитные ресурсы, кредит, кредитор, кредиторская задолженность, заемщик.

ANNOTATION

Bodakovskiy V.Y. Credit resources management at industrial enterprises of Ukraine. - The Manuscript.

The thesis on obtaining the scientific degree of the Candidate in economic science on specialty 08.04.01 – are finance, money turnover and credit. – The Ivan Franko NATIONAL university of Lviv.- Lviv,2006.

The thesis is devoted to the study of theoretical and practical problems of management of credit resources at industrial enterprises of Ukraine.

The author makes more exact to the concept of credit resources and credit mechanism as an important economic category, proves the structure of the credit mechanism of enterprise. Methods of estimation the efficiency of realization the credit relations between enterprise, its borrowers and creditors were designed. The author offered the interpretation of the notion of “credit resources management”, “credit mechanism”, certain stages of its operation. The efficiency of credit resources management at industrial enterprise was explored by the designed methods of estimation the enterprise credit ability. The author designed economy–mathematical toolbox of the analysis of credit and debtor indebtedness as integral element of credit resources managerial system at enterprise, designed methods of estimation the efficiency of making decisions by credit managers. The author offers the model of credit resources management for checkpoints of operating the enterprise.

Key words: credit mechanism, credit resources, credit, creditor, credit indebtedness, borrower.